

УДК 340.1

**ВПЛИВ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ НА ФОРМУВАННЯ МІЦНОГО
ТА СТАЛОГО ПРАВОПОРЯДКУ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ**
**AN EFFECT OF LAWFUL BEHAVIOR ON FORMATION
OF THE STRONG AND STABLE LEGAL ORDER IN THE MODERN DEMOCRATIC STATE**

Попович К.Б.,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті розглядаються теоретичні аспекти співвідношення правопорядку та правомірної поведінки суб'єктів права. Автор здійснив спробу визначити вплив правомірної поведінки на досягнення високого рівня правового порядку з метою формування організованого та цивілізованого суспільства сучасної демократичної держави.

Ключові слова: правопорядок, організованість, суспільні відносини, правомірна поведінка, норми права, держава, демократичне суспільство.

В статье рассматриваются теоретические аспекты соотношения правопорядка и правомерного поведения субъектов права. Автор сделал попытку определить влияние правомерного поведения на достижение высокого уровня правового порядка с целью формирования организованного и цивилизованного общества современного демократического государства.

Ключевые слова: правопорядок, организованность, общественные отношения, правомерное поведение, нормы права, государство, демократическое общество.

The theoretical aspects of the relations between legal order and legal behavior of the subjects of law are considered in the article. The author made an attempt to define an effect of legal behavior on the accomplishment of a high level of legal order for formation of organized and civilized society in the modern democratic state.

Key words: legal order, organization, public relations, lawful behavior, rule of law, state, democratic society.

Стабільний та прогресивний розвиток демократичної та правової держави можливий лише за умов налагодженого, організованого, стійкого та міцного правового порядку. Добробут цивілізованого громадянського суспільства безпосередньо повинен будуватися на затвердженні в державі принципів верховенства права, рівності, справедливості, гуманізму, пріоритету прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина. Однак, сучасні реалії буденного життя, на жаль, не завжди відповідають теоретичним засадам та принципам формування сучас-

ної правової демократичної державності. Дестабілізація суспільного розвитку вимагає постійного дослідження, вивчення нових та удосконалення вже існуючих підходів до вирішення проблемних питань, які впливають на стан та рівень правопорядку у країні, що безперечно зумовлює актуальність даного наукового дослідження.

Метою статті є вивчення та дослідження поняття правопорядку як окремої категорії в теорії права; аналіз різноманітних підходів вчених-юристів щодо тлумачення даного правового явища, зокрема у співвідношенні з правомірною

поведінкою суб'єктів права та визначення характеру її впливу на правопорядок сучасного демократичного суспільства.

Правапорядок як феномен у сучасній вітчизняній теоретичній юриспруденції прагне більш ґрунтовного та поглибленого осмислення та дослідження у зв'язку з розбіжностями та неоднозначністю характеру визначення даної правової категорії з боку науковців, а також постійними трансформаційними процесами, що відбуваються у ході системного розвитку держави та суспільства. Суттєвий та важливий внесок у теоретико-правову науку з даної проблематики можна знайти у працях таких наступних дослідників, як Н. Б. Арабаджи, А. Ф. Крижанівський, Ю. М. Оборотов, О. Ф. Скаун та інші. Серед сучасних зарубіжних правників, які вивчали правопорядок як окрему категорію в теорії права можливо виокремити Н. А. Анциферову, А. В. Віссарова, В. Н. Казакова, С. В. Клевцова, С. П. Назарова, Є. С. Папригіна, О. П. Сауляка та інших. Недостатню увагу також приділяється і правомірній поведінці (у взаємозв'язку та взаємозалежності з правопорядком) як змісту та основи правового порядку в цілому. Спробу вивчення та аналізу співвідношення правомірної поведінки та правопорядку ми знаходимо у дослідженнях В. Н. Казакова, С. С. Кондрата, А. Ф. Крижанівського, В. В. Лазарєва, Ю. М. Оборотова. Значний внесок в юридичну літературу у проблематиці визначення поняття правопорядку та основних його характеристик здійснили теоретики Радянського Союзу, зокрема М. Г. Александров, С. С. Алексєєв, В. В. Борисов, С. Ф. Кекечян, Г. С. Котляревський, Б. Л. Назаров, Б. В. Саванелі, Л. С. Явич та інші. Концептуальні засади та доктринальні висновки, зроблені даними дослідниками залишаються актуальними і сьогодні, але не дають повного виразу правопорядку, що повинен існувати в сучасному правовому демократичному світі.

Категорія правопорядку, за визначенням більшості дослідників теоретико-правової науки (С. С. Алексєєв, В. В. Лазарєв, А. С. Піголкін, І. М. Погрібний, П. М. Рабінович, О. Ф. Скаун, Ю. А. Тихомиров та інші), інтерпретується як стан (режим) впорядкованості (узгодженості) та урегульованості суспільних відносин, що засновані на праві (відповідають нормативному регулюванню) та складаються за умов законності. Безумовно дане визначення відповідає дійсності, проте, відображає більшою мірою нормативний-правовий бік даної категорії, виражається лише як продукт дії в суспільстві режиму законності. В свою чергу, законність виступає як основний принцип діяльності усіх суб'єктів права, дає змогу раціонально та ефективно функціонувати. Справді, правопорядок та законність тісно взаємопов'язані та взаємозалежні явища, однак, правопорядок не може складатися як наслідок лише одного цього принципу. Для більш точного, ширшого значення та поглибленого тлумачення даного правового явища необхідно керуватися інтегративними підходами, які поєднують в собі не лише юридичну основу правопорядку, але також враховують соціальні фактори, що впливають (безпосередньо чи опосередковано) на його визначення та зміст, оскільки саме «людина є серцевиною правопорядку, її інтереси та прагнення, життєві необхідності, які багато в чому отримують своє юридичне оформлення в правах та свободах, обов'язках та відповідальності громадянина, які реалізуються у відносинах між ними, а також у взаємозв'язках між державою та суспільством» [1].

Для з'ясування природи правопорядку, його онтологічного статусу (форми і способів буття), а також факторів, що впливають на нього, суттєвого значення набуває співвідношення правопорядку і правової (правозначущої) поведінки та її головних різновидів – правомірної та правопорушної поведінки. Роль і особливості проявів правової поведінки у правовому порядку юриспруденцією поки що не досліджені ґрунтовно, хоча очевидною є її багатоманітність, неоднакова соціальна і правова цінність, а відтак – і вплив на стан правової впорядкованості суспільного життя [2, с. 256].

Відповідно до положень загальнотеоретичної правової науки соціальну поведінку особи, яка врегульована нормами права, виражається через свідомо-вольовий характер дії чи бездіяльності індивіда та спричиняє юридичні наслідки, прийнято визначати як правову поведінку. В свою чергу, серед різновидів правової поведінки доцільно виокремити правомірну та протиправну (правопорушення). Очевидно, що правомірна поведінка як соціально-корисна поведінка (дія чи бездіяльність) суб'єктів безумовно впливатиме на забезпечення та зміцнення правопорядку, його позитивний бік, а от правопорушення, як негативне явище, яке суперечить нормам права («антипод» правопорядку), характеризуватиме не сам правопорядок, а вже державу в цілому як правову та демократичну. Проте, протиправну поведінку (правопорушення) у співвідношенні із правопорядком не слід повністю відокремлювати та відкидати, а досить доречним буде сприймати її як статистичний показник, який слугуватиме для визначення пропорційного відношення злочинності (у тому числі і правопорушних дій у вигляді проступків) та законності, і тим самим дасть змогу прослідкувати та визначити відповідний рівень досягнення правопорядку в державі.

Ефективний та стійкий правопорядок створює сприятливі умови для активної діяльності усіх учасників суспільних відносин та їх всебічного розвитку. Забезпечення цього значною мірою залежить від того, яким чином вимоги норм права реалізуються у правомірній поведінці людей. На думку окремих науковців (В. Н. Хропанюк, О. Ф. Скаун, А. В. Поляков) саме правомірна поведінка суб'єктів права, тобто така поведінка, яка врегульована нормами права та завдяки якій досягається мета правового регулювання, і складає зміст правопорядку. Дане твердження є справедливим, оскільки «правапорядок в суспільстві досягається тоді, коли діяльність всіх суб'єктів права є правомірною, коли належним чином здійснюються суб'єктивні права та виконуються юридичні обов'язки, тобто коли суб'єкти права виконують обов'язкові або дозволені дії, або утримуються від виконання заборонених дій» [3, с. 377]. Такої ж думки дотримується Л. С. Явич, який пише, що «правапорядок – це стан суспільних відносин, що є результатом здійснення юридичних норм та законності та забезпечує безперешкодне користування наданими правами та виконання юридичних обов'язків усіма членами суспільства» [4, с. 240].

Очевидно, що правопорядок в демократичній державі є неможливим та немислимим без правомірної поведінки кожного суб'єкта права, тобто такої поведінки, яка відповідає нормам права. На основі правових приписів суб'єкти права вступають у правові відносини, в межах яких встановлюється їх можлива та необхідна поведінка. Зобов'язальні та заборонні правові норми вимагають такої поведінки від суб'єкта, яка є необхідною (вимушеною), тобто він повинен діяти так, як визначено і не інакше (за принципом «дозволено все, що не заборонено»). Уповноважуючі норми характеризують поведінку суб'єкта як допустиму (можливу), тобто таку, за якої дозволяється своїми діями або бездіяльністю реалізовувати своє право або ні (право на правову допомогу, на відпустку і т.д.). Якщо суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин реально втілюються у їх правомірній фактичній поведінці (відбувається реалізація вимог правових норм за умов режиму законності), то в суспільстві складається система організованості, упорядкованості та узгодженості відповідних відносин, що називається правопорядком.

Поведінка учасників суспільних відносин відповідно до вимог правової норми визначається як реалізація права. Не рідко у загальнотеоретичній юридичній літературі можна зустріти визначення, які вказують, що правопорядок є саме реалізоване право (право в дії). Таке тлумачення є справедливим, оскільки саме поведінка суб'єктів права у процесі виконання, використання та дотримання

відповідних правових приписів, тобто їх реалізації, безпосередньо буде впливати на загальний рівень впорядкованості, організованості та налагодженості усіх суспільних відносин, які виникають, змінюються, розвиваються чи припиняються між цими суб'єктами, що і відобразатиме стадію досягнення правопорядку в державі.

Правопорядок сучасної демократичної держави є не лише суто правовим явищем, тобто залежить від якості та кількості створених правових «правил», правового регулювання та рівня режиму законності, але також включає і соціальні чинники, які виступають основою для формування відповідного правового поля (юридичних норм) та регулювання суспільних відносин (за допомогою юридичних норм) з метою підвищення загального рівня розвитку та цивілізованості держави. Одним із таких соціальних факторів впливу на правопорядок в державі виступає правомірна поведінка суб'єктів права, як суспільно корисна поведінка людей, яка регулюється правовими нормами та втілюється в них. Саме в процесі користування своїми правами та виконання покладених на кожного суб'єкта права обов'язків, формується міцний фундамент для подальшого створення відповідних умов, що впливатимуть на стан правової організованості та гармонійності суспільних відносин у державі в цілому.

Правомірна поведінка – це необхідна умова організованого людського співжиття, цивілізованих людських відносин. Більшість учасників суспільних відносин ведуть себе правомірно, тобто нормально, нічого не порушуючи, дотримуються закону держави, користуються своїми правами, свободами та виконуючи обов'язки. Це основна та переважаюча форма поведінки індивідуальних та колективних суб'єктів. А повага закону – це найголовніша риса правової держави, її високої культури – загальної, політичної, юридичної, моральної, духовної [5].

Зважаючи на вищенаведені твердження, справедливим та доцільним, на наш погляд, буде виокремити певні ознаки, які вказують на прямий взаємозв'язок між правомірною поведінкою кожного суб'єкта права та правопо-

рядком держави загалом, а також зумовлюють її вплив на формування та подальший розвиток впорядкованості суспільного життя. Серед них виділяємо наступні:

- основними поєднуючими характеристиками правомірної поведінки та правопорядку виступають організованість, впорядкованість, гармонійність та стабільність суспільних відносин. Правомірна поведінка кожного окремого суб'єкта, як соціально-корисна поведінка, створює умови для організованого співжиття суспільства і тим самим дає змогу сформувати налагоджену систему відносин у будь-якій сфері;

- норми права. Правомірна поведінка – це така поведінка, яка відповідає правовим приписам, а правопорядок будь-якої держави будується на основі реалізації норм права, які втілюються у поведінці суб'єктів права;

- так само, як і правопорядок, правомірна поведінка повинна забезпечуватися, контролюватися та гарантуватися державою;

- правомірна поведінка суб'єктів права виступає джерелом міцного та стабільного правового порядку у правовій державі.

Отже, аналізуючи та враховуючи все вищевикладене, вдається можливим прийти до висновку, що правопорядок як багатоаспектне явище виражається через свою соціально-правову природу, яка визначається рівнем свідоми-вольової діяльності індивідів, набуває, за допомогою регулюючого впливу юридичних норм, якостей організованості та впорядкованості, та характеризується правомірною поведінкою усіх суб'єктів права. Співвідношення та взаємозалежність правопорядку та правомірної поведінки суб'єктів у всіх сферах суспільних відносин є прямими та безпосередніми. Адже, саме правомірна поведінка кожного суб'єкта права, тобто така поведінка, яка відповідає правовим приписам та забезпечує їх реалізацію, впливає на правопорядок загалом та віддзеркалює якісний і високий рівень розвиненості, цивілізованості, узгодженості, стабільності та гармонійності суспільного життя сучасної демократичної та правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брылева Е. А. Юридическая природа ювенального правопорядка : автореферат дис. ... кандидата юридических наук : 12.00.01 / Брылева Елена Александровна ; [Место защиты: Нижегород. акад. МВД России]. – Нижний Новгород, 2011. – 28 с.
2. Крижановський А. Ф. Сучасний правопорядок: контури теорії // Актуальні проблеми теорії держави і права: збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 49. – С. 251–258.
3. Лазарев В. В., Липень С. В. Теория государства и права : учебник для вузов / Лазарев В. В., Липень С. В. – М. : Издательство «Спарк», 1998. – 448 с.
4. Явич Л. С. Общая теория права / Явич Л. С. – Изд-во Ленинградского ун-та, 1976. – 286 с.
5. Тюрина Н. И. Правомерное поведение как объект юридического исследования : автореферат дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.01 - теория и история права и государства; история правовых учений: защищена 04.03.2003 / Н. И. Тюрина ; науч. рук. Н. И. Матузов ; Поволжская академия государственной службы им. П. А. Столыпина. – Саратов, 2003. – 27 с.